

Matylda Urjasz-Raczko
<http://orcid.org/0000-0002-8850-1103>
Uniwersytet Warszawski
m.urjasz-raczko@uw.edu.pl
DOI: 10.35765/pk.2024.4401.28

Dyplomata Wazów wobec kobiet na dworach hiszpańskich – przypadek czy różnice kulturowo-społeczne?

STRESZCZENIE

Badania porównujące kulturę polityczną Zachodu i Rzeczypospolitej wykazały duże odmienności. Wskazuje na nie także praktyka postępowania długoletniego dyplomaty polskich Wazów, Stanisława Mąkowskiego, który przebywał na dworach hiszpańskich w Madrycie i w Neapolu w latach 1627–1654. Zabięgał przede wszystkim o tzw. sumy neapolitańskie. Można jednak postawić pytanie, czy jego zrozumienie funkcjonowania dworów hiszpańskich i przyjęta strategia działania przystawały do miejscowej specyfiki. Uwzględnienie kobiet dworu w strategii dyplomatycznej może służyć za swoisty barometr tej kwestii. Dyplomata nie miał łatwego zadania, z jednej strony musiał rozpoznać i działać wśród odmiennego od znanego sobie świata dworów hiszpańskich, z drugiej miał swego mocodawcę w Rzeczypospolitej, którego musiał przekonać do adekwatności podejmowanych przez siebie środków.

SŁOWA KLUCZE: Stanisław Mąkowski, dyplomacja, sumy neapolitańskie, dwory kobiece, Monarchia Hiszpańska

ABSTRACT

Vasa's Diplomat towards the Court of Spanish Queens – Commonwealth and the West, Divergent Strategies of Engagement?

Comparative analyses of political cultures between the western kingdoms and Polish-Lithuania Commonwealth have revealed profound disparities. These distinctions are exemplified by the diplomatic endeavors of Stanisław Mąkowski, a longstanding diplomat of the Polish Vasa dynasty, who served as the envoy at the Spanish courts in Madrid and Naples from 1627 to 1655. Primarily tasked with securing Neapolitan subsidies, Mąkowski's comprehension of Spanish court dynamics and his chosen strategies of engagement come into question. The treatment of influential court women serves as an indicative

Sugerowane cytowanie: Urjasz-Raczko, M. (2024). Dyplomata Wazów wobec kobiet na dworach hiszpańskich – przypadek czy różnice kulturowo-społeczne? © ⓘ *Perspektywy Kultury*, 1(44), s. 409–421. DOI: 10.35765/pk.2024.4401.28

Nadesłano: 03.08.2021

Zaakceptowano: 01.12.2022

measure in this regard. Navigating between the complexities of Spanish courtly life and his loyalty to the Commonwealth monarchy posed formidable challenges for the diplomat, necessitating a delicate balance between adaptation and advocacy for his sovereign's interests.

KEYWORDS: Stanisław Mąkowski, diplomacy, the Neapolitan sums, female courts, the Spanish Monarchy

W ostatnich latach badania nad rolą kobiet w nowożytniej Hiszpanii stały się popularne. Ich wagę ukazały prace naukowe nad nieformalnymi układami personalnymi. Dzięki przyjęciu tej optyki badawczej obalono wiele stereotypów na temat ich podrzędnej roli. Aktualnie nie ma wątpliwości co do ich aktywnej roli społeczno-politycznej. Pytanie nie brzmi, czy odgrywały rolę we władzy, tylko jakimi metodami posługiwano się, aby dotrzeć do kobiet na szczycie oraz w odwrotnym kierunku, w jakim stopniu wysoko postawione kobiety kreowały rzeczywistość.

Wśród specjalistów hiszpańskich i hispanistów wybijającym się podtematem tej dziedziny jest udział kobiet w polityce i dyplomacji. Wiek XVII charakteryzował się rozbudowaną sferą dworską, działania polityczno-dyplomatyczne na dworach hiszpańskich w znacznym stopniu przeniesiono ze sfery oficjalnej do nieoficjalnej (Ochoa Brun, 2005; Ochoa Brun, 2006). W praktyce górę brały umiejętność pokazania się i „ugrania” swojego interesu w kuluarach dworu, na korytarzach, przyjęciach, podczas nieformalnych wizyt czy rautów, gdzie prym wiodły kobiety. Stąd badacze zajmujący się ówczesną dyplomacją i nieformalnymi układami klientalnymi podkreślają duży udział kobiet w świecie ówczesnej, nieformalnej polityki (Urjasz-Raczko, 2022).

W niniejszej pracy chciałabym podjąć problem adekwatności działań podjętych przez dyplomatę polskich Wazów, Stanisława Mąkowskiego, na dworach w Madrycie i w Neapolu. Czy i na ile dostrzegał wagę nieformalnego świata dworu i wykorzystywał kobiecą sferę dworską w osiągnięciu powierzonych mu celów (Kieniewicz i Urjasz-Raczko, 2020, s. 173–199)?¹

Wprawdzie nie dysponujemy pamiętnikiem dyplomaty lub bogatą korespondencją prywatną (choćby Nieto Nuño, 1990; 1993), ale jego misja jest dobrze udokumentowana źródłowo i pozwala na prześledzenie jego poczynań na dworach w Madrycie i w Neapolu. Sam dyplomata wydał obszerny zbiór dokumentów ze swojej misji: *Memoriali alla Maesta Catolica di Filippo Quarto* oraz *Consultas, Decretos, Resoluciones y Otros*

1 W niniejszej pracy korzystam z ustaleń zawartych w tym artykule.

*Despacho*². Zachowana jest także dokumentacja hiszpańska, spoczywająca w Archiwum Głównym w Simancas, oraz korespondencja Stanisława Mąkowskiego z Władysławem IV³. Niestety zachowała się niewielka ilość korespondencji prywatnej, która mogłaby lepiej naświetlić jego zabiegi na dworach hiszpańskich⁴. Gorzej udokumentowany źródłowo był jego pobyt w Neapolu. Znany był głównie z jednostronnej i nieprzychylniej Mąkowskiemu relacji jezuita Alberta Cieciszewskiego⁵, niemniej istnieje także materiał źródłowy na temat tej części jego misji i zabiegów dworskich.

Doświadczenia hiszpańskiego corte

Biogram Mąkowskiego oraz opis jego działań politycznych został już znakomicie opracowany (Michalewicz, 1974; Skowron, 1996, s. 146–196; Skowron, 2013, s. 289–313; Kieniewicz, 2020). Warto jednak przypomnieć, że dyplomata powinien dobrze rozpoznać ówczesne realia dworskie. Miał styczność z różnymi dworami hiszpańskimi już od początku swej działalności dyplomatycznej. Ponadto ponad dwadzieścia lat spędził na misjach prowadzonych na dworach w Madrycie i w Neapolu.

Pierwsze doświadczenia dworu hiszpańskiego Mąkowski zdobył podczas swej pierwszej misji dyplomatycznej, gdy towarzyszył swojemu wujowi Adamowi Mąkowskiemu w 1627 r. w związku ze staraniami Zygmunta Wazy o uzyskanie pomocy Habsburgów w wojnie ze Szwecją, w tym w projekcie objęcia dowództwa floty bałtyckiej przez królewicza Władysława. Młody Mąkowski poznał wtedy dwór hiszpański w Madrycie i w Brukseli (Żukowski, 2010; Krzyżagórska-Pisarek, 2012). Od 1634 r. dyplomata przebywał na samodzielnych misjach w Madrycie i w Neapolu, zabiegając na tamtejszych dworach o zwrot sum neapolitańskich. Po krótkiej misji w Madrycie udał się do Neapolu, aby przejąć placówkę (zastąpić

2 *Memoriali alla Maesta Catolica di Filippo Quarto R di Spagna e biglietti a diversi ministri, scritta da Stanislao Małowski Abbate di Lubin, Ambasciatore Ordinario nella Corte Catolica, per La Maesta del Serenissimo Re di Polonia, e Svecia, sopra li negozi di Napoli, & altri Diversi spettanti alla sua Ambasciata, dall'Anno 1638. fino al. 1647*, w: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (BUW). Stare Druki (Sd.). inv. 714. 1388; *Consultas, Decretos, Resoluciones y Otros Despachos Dados por Orden De la Mag. Catolica del Rey de Espana D. Phelipe Quarto y por sus Supremos Consejos de Estado, Italia y otros, En el tiempo de la Embaxada de Stanislao Małowski Abad De Lubin (...) por (...) Vadsilao Quarto Rey de Polonia y Suecia desde el An[no] de 1638 hasta el de 1647*, Madrid 8 X 1647. BUW. Stare Druki. inv. 714. 1373.

3 *Legatio in Hispanias*. W: BUW. Sd. 63.

4 Biblioteka Jagiellońska (BJ). 1142; Biblioteka Kórnicza (BK). 347.

5 BCz. rksp 917; Archiwum Główne Akt Dawnych, Libri Legationum (LL). 34.

opata lubińskiego Macieja Tytlewskiego, agenta królewskiego w Neapolu w latach 1622–1640) i zabiegać o sumy neapolitańskie u wicekróla Neapolu⁶. Kolejny, najdłuższy pobyt w Madrycie przypadł na lata 1638–1647. Ostatecznie Mąkowski opuścił dwór madrycki pod koniec roku 1647. Jan Kazimierz Waza szybko jednak wykorzystał doświadczenie Mąkowskiego i oddelegował go z powrotem do Neapolu (1649–1654), aby kontynuował zabiegi o pretensje neapolitańskie. W 1655 r. powrócił do Rzeczypospolitej, choć znów na krótko. Najazd wojsk szwedzkich doprowadził do jego kolejnej misji, tym razem do Rzymu w 1656 r. Zmarł w klasztorze benedyktynów w Lubiniu w 1658 r. (Michalewicz, 1974; Kieniewicz, 2020, s. 175, 196).

Wszystkie zabiegi Mąkowskiego toczyły się na dworach w Madrycie i w Neapolu. Ich osią były starania o odzyskanie słynnych sum neapolitańskich, dodatkowo w różnych okresach zabiegał o uposażenia dla członków rodziny Wazów, odszkodowania za okręty utracone w Wismarze w 1629 r., oraz swobodę żeglugi dla statków pod gdańską banderą w portach hiszpańskich, przestrzeganie zakazu posiadania polskich niewolników w Hiszpanii. Trzeba jednak zaznaczyć, że mimo toczących się równoległe do jego misji negocjacji ewentualnego zbliżenia Wazów z Habsburgami nie był w nie zaangażowany (Skowron, 1997; Skowron, 2013; Conde Pazos, 2011; Conde Pazos, 2014).

Porównując strategię działań wysłannika Wazów z działaniami innych zagranicznych dyplomatów przebywających w Madrycie, na pierwszy rzut oka wybija się kwestia odmiennego postępowania na dworze i niewykorzystania nieformalnych strategii dworskich, w których bardzo ważną rolę odgrywały kobiety.

W świecie dyplomatycznym zdawano sobie sprawę z pozycji kobiet na dworach. W popularnych traktatach poświęconych sztuce dyplomacji podkreślano ich rolę jako władczyń sekretu. Przykładem jest choćby praca *El embaxador* autorstwa don Juana Antonio de Very y Zúñigi, księcia Roca, opublikowana w Sewilli w 1620 r. Był to ówczesny podręcznik dyplomatyczny i zarazem bestseller. Szybko został przetłumaczony na francuski (1635 r.) i włoski (1649 r.), a jego autor został wezwany na dwór madrycki w celu nauki przyszłych hiszpańskich ambasadorów. Inną pozycją była późniejsza praca *Advertencias para reyes, principes y embaxadores* z 1643 r. autorstwa Cristóbal de Benavente y Benavides. W obydwu traktatach podkreślano kwalifikacje ambasadora polegające na umiejętnym posługiwaniu się sekretem czy też informacją (zdobywaniem,

6 Dokumentacja dotycząca sporu między Stanisławem Mąkowskim i Maciejem Tytlewskim z lat 1634–1636, dostępna w listach nr: 4; 24; 40; 218; 251; 252; 253; 255; 266, opublikowanych w: Grabowski, 1845; BJ. ms. 94; BK. ms. 347.

utrzymaniem, uchylaniem jej). Kobiety dworu przedstawiono zaś jako „amazonki sekretu”, posiadające nieocenione zalety w relacjach interpersonalnych, w tym dostęp do świata kobiecego. Oczy dam dworu widziały więcej i lepiej. W związku z tym zalecano ambasadorom przybywanie na placówkę z żoną, a także, aby nie stronili od innych dam dworu, które mogłyby służyć informacją i umiejętnościami w tej trudnej materii (Oliván Santaliestra, 2016).

Przypomnijmy, że od kiedy pojawiały się stałe ambasady, rola żon-ambasadorowych stale rosła. Już od lat 40. XVI w. przedstawiciele dyplomatyczni Cesarstwa i Anglii starali się jeździć na placówki do Antwerpii, Wenecji, Madrytu czy Rzymu z żonami lub żenili się z miejscowymi damami, aby tym łatwiej wtopić się w lokalne układy personalne. W XVII stuleciu figura ambasadorowej była niemal nieodzowna dla osiągnięcia celów misji (Gemma, 2019). W zależności od indywidualnych przymiotów ambasadorowych i sytuacji politycznej na dworze żony ambasadorów mogły nieformalnie odgrywać ważniejszą rolę niż ich mężowie. Nieocenionym przykładem były lady Ann Fanshawe, żona angielskiego ambasadora w Madrycie, sir Richarda Fanshawe’a (1664–1666) (Fernández, 2015; Oliván Santaliestra, 2016), i Maria Sophia de Dietrichstein, małżonka cesarskiego przedstawiciela w Madrycie, Grafa von Pötting (1663–1674) (Oliván Santaliestra, 2016). Kobiety te były politykami pierwszej klasy, przeniknęły do kobiecej części elit dworskich Madrytu, żon, kochanek wpływowych polityków. Maria Dietrichstein stała się także najbliższą osobą przy swej krajance, królowej Mariannie Austriaczce, miała nieograniczony dostęp do pokoiów infantki i znała jej dwórki, służących, była brokerem między światem Cesarstwa a ówczesną Hiszpanią. Równoległe do przeniknięcia świata kobiecego uczestniczyły, wraz z mężami, w życiu dworskim, posiadały pełne rozpoznanie faksji dworskich, układów i zależności personalnych, sekretów dworu oraz innych cennych informacji, które wspólnie z mężem-ambasadorem wykorzystywały do osiągnięcia celów misji dyplomatycznej.

W przeciwieństwie do większości ambasadorów w Madrycie opat lubiński jako duchowny nie miał żony, która rozreklamowałaby męża i jego sprawę w kularach dworskich. Nie widzimy też, aby nawiązywał kontakty z damami dworu. Zdawałoby się, że mógł próbować zbliżyć się choćby do żona sekretarza Andrés de Rozas (Vermeir, R., Andrés de Rozas), jednego z zaufanych hrabiego-księcia Olivaresa, odpowiedzialnego za sprawy Północy (od 1630 r.), Sancho de Monroy y de Zúñiga, markiza de Castañeda, członka Consejo de Estado i byłego ambasadora w Wiedniu czy Charles’a de Bonnières, barona d’Auchy, z którymi także miewał kontakty (Sánchez Martín, J.L., Sancho de Monroy y de Zúñiga; Vermeir, R. Charles de Bonnières). Z racji na swój status duchownego

mógł też szukać kontaktów wśród wpływowych zakonnic chociażby klasztoru królewskiego Monasterio de las Descalzas Reales. Nie ma śladów prób wejścia w ten świat przez Stanisława Mąkowskiego. Nie widać także, aby starał się zdobyć względy królowych, co także praktykowali pozostali ambasadorowie, jeżeli nie przez swoje żony, to sami (Llorente, 2018). Znana jest tylko jedna audyencja u królowej Elżbiety Burbon, która odbyła się z powodu śmierci królowej Cecylii Renaty⁷. Podczas audyencji Mąkowski nie starał się zdobyć względów królowej, przeciwnie, zgodnie z przyjętą przez siebie strategią żądał spełnienia praw, nie omieszkiał wręczyć królowej memoriału z opisem skarg i praw do sum neapolitańskich. Jedynie w korespondencji księdza Cieciszewskiego z 1653 r. jest wzmianka o pożyczce, którą Mąkowski zaciągnął od pewnej Hiszpanki podczas misji w Madrycie (BCz. 917. 16 IX 1653, Neapol, s. 1279–1286).

Nieodłączoną częścią wkupienia się w świat elit *corte* było uczestniczenie w życiu towarzyskim dworu, bywanie, wyprawianie przyjęć, a także hojne obdarowywanie wybranych kobiet. O ile nie wypadalo obdarowywać mężczyzn pełniących urząd (wyjątkiem był koniec misji), gdyż mogło to być poczytane za łapówkę, o tyle kobiet już to nie dotyczyło. W związku z tym wszelkie próby wkupienia się w gusta wpływowych małżonek były szeroko praktykowane. Gama podarków była szeroka: od koni, po różnej wartości towary luksusowe: biżuterię (np. bursztyn), tkaniny (np. jedwabie), dzieła sztuki, wody perfumowane (np. perfumowane rękawiczki), rarytasy kulinarne jak czekolada, ryż z mlekiem, lemoniada (Herrero Sánchez, 1999; Oliván Santaliestra, 2012; Heredia Moreno, 2016). W tym wypadku źródła także milczą na temat ewentualnej aktywności Mąkowskiego.

Niewątpliwie ambasador Wazów miał trudne zadanie do spełnienia w świecie *corte*. Nie posiadał ani tytułów, ani majątku (Kozłowski, 2012). Brakowało mu także środków finansowych na utrzymanie skromnego poselstwa. Władysław IV utrzymywał placówkę z procentów od tzw. sum neapolitańskich, czyli dochodów należnych mu w Królestwie Neapolu z racji pożyczki udzielonej jeszcze Filipowi II przez królową Bonę w 1557 r. Oznaczało to, że Mąkowski miał pieniądze, jeśli udało mu się wy dostać jakąś wypłatę od hiszpańskiego wicekróla Neapolu. Opat lubiński miał trudności z utrzymaniem 26-osobowego personelu ambasady⁸. Skarżył się wszystkim, że z powodu niewypłacania obiecanych kwot nie

7 Elżbieta Burbon do Almirante de Castilla. 14 IX 1644. *Consultas* 54b; Pedro Coloma do S. Mąkowskiego, 30.10.1644. *Consultas*. 58b; S. Mąkowski do księcia Castrillo, 16.06.1645. *Memorialli*. 112b; audyencja musiała się odbyć przed 14.09.1644.

8 S. Mąkowski do Władysława IV. Madryt, 15.10.1639. BCz. Ms. 940a. nr 217.

może spełniać swych powinności⁹. Na podstawie korespondencji samego Mąkowskiego i hiszpańskich urzędników wiemy, że gdy wiosną 1643 r. Filip IV wybierał się do Huesca, ambasador nie mógł mu towarzyszyć, bo nie miał czym jechać. Jego karoca była zdezelowana, nie miał za co jej naprawić. Ostatecznie, zdaje się, że pojechał, bo zaciągnął kredyt¹⁰.

Rozpoznanie madryckiego *corte*

Wykorzystanie koneksji nieformalnych, tym bardziej kobiecych, było niewątpliwie sprawą kosztowną, na co wysłannik Wazów nie miał pieniędzy. Trudno jednak tylko tym tłumaczyć pominięcie przez Mąkowskiego tej sfery. Na podstawie znanego materiału źródłowego nie wiadomo, aby podejmował takie próby lub dostrzegał takie możliwości. Możliwe, że w stosunkach z kobietami czuł się nieswojo i z przyczyn charakterologicznych nie podejmował tej strategii działań. Nie próbował natomiast w żaden inny sposób wejść w nieformalny świat dworu elit madryckich, zarówno męskich, jak i żeńskich. Na temat przyczyn można spekulować. Czy nie wierzył w sens powodzenia sprawy, źle się czuł na madryckim *corte*, nie dostrzegał roli nieformalnych zawłości personalnych?

Analiza odczytania dworu Filipa IV Habsburga sporządzona na podstawie rekonstrukcji działań Stanisława Mąkowskiego wskazuje jednak, że dyplomata mylnie rozpoznał świat dworu w Madrycie (Kieniewicz, 2020). Monarchia Hiszpańska jawiła mu się jako zhierarchizowana piramida, na szczycie z władcą i faworytem, hrabią-księciem Olivaresem (potem Luisem de Haro), na której wicekról Neapolu i pozostali członkowie dworu zajmowali miejsca podrzędne. Wyobrażał sobie, że jest to także system bardzo scentralizowany, w którym władca decyduje o wszystkim¹¹. W bazie korespondencji w okresie ambasadorowania Mąkowskiego na 891 pozycji 563 dotyczy korespondentów hiszpańskich, w tym 207 jego własnych, z tego ponad połowa (133) była adresowana do Filipa IV, duża część, 57 listów, do hrabiego-księcia Olivaresa, resztę stanowiła korespondencja z wicekrólem Neapolu i sekretarzami królewskimi.

9 S. Mąkowski do Olivaresa, 16.08.1639. *Memoriali*. 8.

10 S. Mąkowski do Protonotariusza, 15.04.1642. *Memoriali*. 45b: „de que ya que se me haze merced del coche, sea mejor, que el que de un tiempo a esta parte se me ha dado, pues no es capaz de tres personas, y no es razon, haviendo de ir sirviendo, vaya con tanta descomodidad”.

11 Np. w sprawie poddanego króla polskiego zbiegłego z niewoli w domu możnego pana w Madrycie. Incydent ten dał asumpt dla wznowienia prośby o przestrzeganie dekretu królewskiego zakazującego trzymania w niewoli ludzi pochodzących z ziem Rzeczypospolitej, *Memoriali*...

W związku z takim odczytaniem struktury Monarchii Hiszpańskiej Mąkowski kierował swe zabiegi jak mówił – „solycytował, kuł żelazo, bez ustanku zabiegał” – na szczyt piramidy. Domagał się „satisfakcji” i „prawa” dla swego króla, jednak bez efektu. Mimo uznawania jego roszczeń, pozyskiwania rozkazów królewskich na rzecz wypłaty należności w Neapolu, do żadnej wypłaty (poza jedną–dwoma) nie doszło. Z biegiem czasu Mąkowski przedkładał coraz obszerniejsze wyjaśnienia, kładł w nich nacisk na to, że polecenia Filipa IV były niewykonywane, zgłaszał więc, że prawo królewskie było niespektowane. Nikt się nim nie przejmował. Mąkowski bezustannie dawał wyraz swemu rozczarowaniu, uważał, że Hiszpanie go oszukują¹².

Dla obydwu pertraktujących stron była to sytuacja niekomfortowa. Odrębność Mąkowskiego od innych przedstawicieli dyplomatycznych w Madrycie była zauważalna. Zdaje się, że miano go dość. Na zakończenie misji gorączkowo szukano dla niego prezentu pożegnalnego, nawet droższego niż przysługujące mu zgodnie z protokołem dyplomatycznym 4 000 dukatów, tylko po to, by sprostac jego oczekiwaniom i pozbyc się go jak najszybciej. Wiąże się z tym korespondencja członków Consejo de Estado (Rady Państwa) z maja i czerwca 1647 r. na temat prezentu dla wyjeżdżającego ambasadora. W jednym z dokumentów pisano:

Pareze al Consejo bastaria que se diese al Abbad Macosqui una joya de hasta quarto mill ducados sirviendose VMgd de mandar que se prevenga luego para que se vaya quanto antes, pues se ha despedido ya¹³.

Nie chciano już słuchać jego notorycznych skarg na obrażanie autorytetu Władysława IV i bezprawie. Sposób, w jaki Mąkowski zabiegał w Madrycie, opisywano jako: „las instancias deste Embaxador son continuas”¹⁴. Pewnie miano dość także pouczenia, gdyż Mąkowski postulował wykluczenie jednego z członków Consejo de Italia (Rady Italii), Jeronimo Muñoz y Funes, z głosowania w sprawach Władysława IV, za posiadanie w swych dobrach polskich niewolników¹⁵.

Trudno stwierdzić, czy Mąkowski zdawał sobie sprawę ze swego niedopasowania do świata madryckiego *corte*. Zabiegał jednak o pozostanie na misji w Madrycie, zarówno w 1647 r., jak i w kolejnych latach. Ambasador hiszpański w Wiedniu, Francisco de Moura Corterreal, hrabia

12 S. Mąkowski do Władysława IV, 23.07.1639. BCz ms. 940a; S. Mąkowski do bp. J. Szoldrskiego, 4.12.1640. Madryt. BJ ms. 1141. 16–17.

13 AGS. Estado. Leg. 2350, 8.06.1647.

14 Consulta de Estado. 25.05.1647 i 8.06.1647. AGS. E. 2350.

15 Mąkowski do Filipa IV, 20.02.1644. *Memoriali*. 90 b.

Lumieres uprzedzał Jana Kazimierza, że Mąkowski był w Madrycie *persona non grata*¹⁶. Być może to zadecydowało, że ostatecznie nie powierzone mu kolejnej misji w Madrycie. Opat lubiński zostały wysłany do Neapolu, aby kontynuować zabiegi o pretensje neapolitańskie.

Rozpoznanie neapolitańskiego *corte*

Jego pobyt w Neapolu, choć znany z jednostronnych relacji księdza Cieciszewskiego, rzuca nieco odmienne światło na omawianą kwestię. W każdym razie duchowny w swych oskarżeniach wysuwanych wobec Mąkowskiego wskazywał na świetne relacje ambasadora z wicekrólem Neapolu, hrabią Oñate. Polski jezuita podkreślał, że to dzięki wstawiennictwu wicekróla neapolitańskiego Mąkowski uniknął odpowiedzialności za zabójstwo Jana Grotkowskiego i defraudacje finansowe z dóbr neapolitańskich Wazów. Pomijając zasadności zarzutów stawianych Mąkowskiemu oraz fakt, że ostatecznie zostały oddalone, a sam ambasador nie tylko nie został pociągnięty do odpowiedzialności, ale kontynuował prace w służbie Jana Kazimierza, Cieciszewski wskazywał, że Mąkowski „...żyje tu szumniej niż Berberinus w Rzymie albo który *ex cardinalibus*”, posiada dwie karety, sześć doskonałych koni oraz konia pocztowego z kareta, jeździ lektyką, utrzymuje służbę przybraną w aksamity, trzydzieści czeladzi, ponadto wynajął pałac, w którym często gościł dworzan wicekróla¹⁷. Polski jezuita odczytywał ten styl życia jako przepych godny potępienia. W swej korespondencji do Władysława IV podkreślał także, że władca nie powinien posyłać na placówkę neapolitańską człowieka nieposiadającego własnego majątku, gdyż inaczej kończy się tak jak w przypadku Mąkowskiego, defraudacjami funduszy królewskich i przyjmowaniem łapówek od wicekróla. Czyżby władze hiszpańskie wykorzystywały owe „niedopasowanie” wysłanników Wazów, aby dbać o hiszpańską rację stanu, np. obniżenie wysokości odsetek od sum neapolitańskich? A może, przeciwnie, w Neapolu Mąkowskiemu udało się żyć zgodnie z miejscową etykietą dworską, której nie rozumieli jego mocodawcy w Rzeczypospolitej?

Pomijając polityczne szanse na odzyskanie dziedzictwa neapolitańskiego, które nigdy duże nie były, trzeba podkreślić, że w XVI w. wypracowano strategię posyłania na placówki hiszpańskie wysokiej klasy duchownych, którzy współpracowali ze sobą przede wszystkim w przestrzeni Madryt–Neapol–Rzym (Kalinowska, 1992). W kolejnym stuleciu realia się zmieniły. Wraz z rozwojem życia dworskiego kwestie reprezentacji,

16 AGS 2355, fol. 21–23, 108; leg. 2356, fls. 14, 15; leg. 2358, fls. 107.

17 AGAD, LL 34, s. 1a,b; BCz 917. A. Cieciszewski do króla, Neapol, 10.01.1653. s. 1174.

obycia dworskiego i wypracowania koneksji stały się niezbędne. Wazowie zdawali się nie zauważać tej zmiany, skoro posyłali na placówki hiszpańskie człowieka pokroju Mąkowskiego, bez odpowiednich kwalifikacji i środków finansowych. Następca Mąkowskiego w Madrycie i w Neapolu nie zrobił lepszego wrażenia. Francesco Bibboni miał kłopoty z uwierzytelnieniem swej misji, ponadto oskarżano go o rozwiązywanie problemów finansowych poprzez fałszowanie monety¹⁸. Tym samym, na poziomie strategii dyplomatycznej, skazywano misje na niepowodzenie.

Na zakończenie warto zadać pytanie, dlaczego polscy wysłannicy nie starali się przyjąć stosownej strategii postępowania. Z pewnością był to problem odmiennej kultury politycznej (Urjasz-Raczko, 2019; Urjasz-Raczko, 2020). Czy jednak od czasów Jana Dantyszka różnice te pogłębiły się aż tak bardzo? Czy może wygrał pragmatyzm? Stanisław Mąkowski nie posiadał przymiotów wielkiego polityka, ale nie mógł też liczyć u Wazów na zrozumienie strategii dworskiej i zabezpieczenie odpowiednich środków finansowych, skupił się więc na zapewnieniu sobie względnie dobrego, choć skromnego życia w centrum ówczesnego świata. Można domniemywać, że Stanisław Mąkowski nie zauważał roli kobiet w strukturach władzy, tak samo jak mylnie ocenił układ sił na dworze madryckim. Istnieje jednak prawdopodobieństwo, że nie dzielił się ewentualnymi obserwacjami, nie licząc na zrozumienie ze strony swych mocodawców w Rzeczypospolitej. Opracowanie strategii działania polskich dyplomatów na obcych dworach, szczególnie w kontekście dostrzeżenia kobiet jako aktorów politycznych, może służyć jako barometr do określenia stopnia rozpoznania danej specyfiki dworskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Calliere, E. (1888). Klasztor OO. Benedyktynów w Lubiniu Wielkopolskim. Szkic geograficzno-historyczny. W: *Szkice geograficzno-historyczne. Seria druga*. Poznań, 18–39.
- Conde Pazzos, M. (2011). El tratado de Nápoles. El encierro del Príncipe Juan Casimiro y la leva de los polacos de Medina de las Torres (1638–1642). *Studia Historica. Historia Moderna*, nr 33, 123–139.
- Conde Pazos, M. (2014). Entre franceses y españoles: El cardenalato del príncipe Juan Casimiro Vasa y la diplomacia hispana en Italia (1643–1648). *VII Seminario Internacional „La Corte en Europa“*, nr 1, 33–51.
- Fernández, M.C. (2015). Un ejemplo de transculturalidad y diplomacia en la época moderna la embajadora Lady Fanshaw en la corte madrileña

18 AGS. E. leg. 2369, Consulta del Consejo de Estado, 8.07.1659.

- (1664–1666). W: J.J.I. Rodríguez, R.M. Pérez García, M.F. Fernández Chaves (coord.), *Comercio y cultura en la Edad Moderna: Actas de la XIII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, 2867–2877.
- Gemma, A. (2019). The Rise of the Ambassadors: English Ambassadorial Wives and Early Modern Diplomatic Culture. *The Historical Journal*, 62(3), 617–638.
- Grabowski, A. (wyd.) (1845). *Listy i inne pisma urzędowe Władysława IV: materiały dziejowy*. Kraków.
- Heredia Moreno, M.C. i Hidalgo Ogáyar, J. (2016). Intercambio de regalos entre la realeza europea y mercedes reales por servicios prestados a la corona (1621–1640). *De Arte*, nr 15, 150–167.
- Herrero Sánchez, M. (1999). La política de embargos y el contrabando de productos de lujo en Madrid (1635–1673). Sociedad cortesana y dependencia de los mercados internacionales. *Hispania*, nr LIX/1 (201), 171–191.
- Kalinowska, J.A. (wyd.). (1992). *Z dworu Stanisława Hozjusza: listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera, 1568–1582*. Olsztyn: Ośrodek Badań Nauk im. W. Kętrzyńskiego i Towarzystwa Nauk im. W. Kętrzyńskiego.
- Kieniewicz, J. i Urjasz-Raczko, M. (2020). Fathoming Spanish Arcana: Philip IV and His Court in the Eyes of the Polish Ambassador Stanisław Mąkowski (1638–1647). W: J.L. Colomer, J. Fernández-Santos i J. Elliott (eds.), *Ambassadors in Golden-Age Madrid. The court of Philip IV 'The Planet King' through Foreign Eyes*. Madrid: CEEH, 173–199.
- Kozłowski, P.K. (2012). Rola duchowieństwa na dworze Władysława IV Wazy. *Kronika Zamkowa: biuletyn informacyjny Zamku Królewskiego w Warszawie*, nr 1–2, 47–78.
- Krzyżagórska-Pisarek, K. (2012). Two Portraits of the Prince Ladislas-Sigismund Vasa from the Collections in Wawel Castle re-examined. *Rocznik Historii Sztuki*, nr XXXVII, 93–114.
- Llorente, M. (2018). La reina doña Mariana y el embajador Holandés Hieronymus van Berveningk. *Magallánica. Revista de Historia Moderna*, nr 5/9, 217–238.
- Michalewicz, J. (1974). Mąkowski Stanisław. W: *Polski słownik biograficzny*, t. XIX.
- Nieto Nuño, M. (ed.). (1990 i 1993). *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid*. Madrid: Escuela Diplomática, 2 vols.
- Ochoa Brun, M.A. (2005). Los Embajadores de Felipe IV. W: J. Alcalá-Zamora y Queipo de Llano (coord.), *Felipe IV: el hombre y el reinado*. Madrid: Real Academia de la Historia; Centro de Estudios Europa Hispánica, CEEH, 199–234.
- Ochoa Brun, M.A. (2006). *Historia de la Diplomacia Española. La Edad Barroca, II*. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores, 195, 342–344.
- Oliván Sataliestra, L. (2012). Aromas para ver, tocar y degustar. Usos y elaboración del perfume cortesano en el siglo XVII. W: G. Franco (coord.),

- La vida de cada día: rituales, costumbres y rutinas cotidianas en la España Moderna*. Madrid: Al-Mudayna, 299–327.
- Oliván Santaliestra, L. (2015). Lady Anne Fanshawe, Ambassadress of England at the Court of Madrid (1664–1666). W: G. Sluga i C. James (red.), *Women, Diplomacy and International Politics since 1500*. London: Routledge, 65–86.
- Oliván Santaliestra, L. (2016). Amazonas del secreto en la embajada madrileña del Graf von Pötting (1663–1674). *Memoria y civilización: anuario de historia*, nr 19, 221–254.
- Oliván Santaliestra, L. (2016). Judith Rebecca von Wrba and Maria Sophia von Dietrichstein: Two Imperial Ambassadors from the Kingdom of Bohemia at the Court of Madrid (1653–1674). *Theatrum historiae*, nr 19, 95–117.
- Sánchez Martín, J.L. i Sancho de Monroy y de Zúñiga. W: *Real Academia de la Historia, Diccionario Biográfico electrónico*. Pozyskano z: <http://dbe.rah.es/biografias/21215/sancho-de-monroy-y-de-zuniga> (dostęp: 02.05.2021)
- Skowron, R. (1996). *Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII wieku*. Kraków: Universitas, 146–196.
- Skowron, R. (2013). *Pax i Mars. Polsko-hiszpańskie relacje polityczne w latach 1632–1648*. Kraków: Uniwersytet Śląski w Katowicach. Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica”, 289–313.
- Urjasz-Raczko, M. (2019). Comprender lo incomprendible. Los diplomáticos de Felipe II de Habsburgo frente a las primeras elecciones libres en la República polaco-lituana (1573–1587). *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, nr 39, 149–178.
- Urjasz-Raczko, M. (2022). Dwory kobiece w historiografii hiszpańskiej. Przegląd badań. *Perspektywy Kultury*, 4(39), 49–59.
- Urjasz-Raczko, M. i Conde Pazos, M. (2020). La política exterior de los Jagellones en el siglo XVI. W: J. Kieniewicz, A. Alvar Ezquerro, C. González-Caizán, M. Urjasz-Raczko i M. Conde Pazos (red.), *Cartas latinas en la época de los Jagellones. Años 1519–1572*. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores Unión Europea y Cooperación, Instituto Polaco de Cultura de Madrid, Facultad de “Artes Liberales” de la Universidad de Varsovia, 19–45.
- Vermeir, R., Andrés de Rozas. W: *Real Academia de la Historia, Diccionario Biográfico electrónico*. Pozyskano z: <http://dbe.rah.es/biografias/37975/andres-de-rozas> (dostęp 02.05.2021)
- Vermeir, R. Charles de Bonnières. W: *Real Academia de la Historia, Diccionario Biográfico electrónico*. Pozyskano z: <http://dbe.rah.es/biografias/58051/charles-de-bonnieres> (dostęp: 02.05.2021)
- Żukowski, J. (2010). Admirał hiszpańskiej floty na Bałtyku. Zapomniany portret Władysława Zygmunta Wazy według Petera Claesz Soutmana. *Barok: historia, literatura, sztuka*, nr 1, 105–122.

Matylda Urjasz-Raczko – historyk, tytuł doktora kulturoznawstwa uzyskała na wydziale Artes Liberales UW w 2016 r. Zajmuje się dyplomacją nowożytną między Rzeczypospolitą a Monarchią Hiszpańską, z naciskiem na kwestie kulturowe i cywilizacyjne. Pracownik Instytutu Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW, współpracownik wydziału Artes Liberales UW.

